

Євген Пащенко
Загреб (Хорватія)

ХОРВАТСЬКЕ ПИТАННЯ В ТЛУМАЧЕННІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО

Актуальна в сучасній науці – хорватській і українській, а також в інших славістиках проблема хорватського етногенезу, вірніше можливих слідів хорватів на українському просторі, знайшла своє місце і у дослідженнях Грушевського. Вчений розглядає цю тему в першому томі *Історії України-Руси*, у розділі IV. *Слов'янська колонізація*, підрозділ *Східнослов'янська колонізація IX–X в.* Ставлення дослідника до літописних спогадів про білих хорватів досить висвітлює певну позицію української науки його часу. На жаль, спостереження Грушевського недостатньо беруться до уваги в деяких сучасних публікаціях українського білоруського походження, що потребує конкретизації його висновків у головних положеннях.

Вчений звертається до літописних племен, які пов'язуються з давньоукраїнським землями, коротко визначаючи головні параметри розселення, історичні відомості та ін. Тема хорватів розглядається останньою, після інших літописних назв. Показово, що автор визначає тему як «Хорватське питання», що вказує на полемічність викладу щодо інших племен. Основні положення дослідника стисло визначимо в деяких поглядах.

Грушевський критично ставиться до прийнятого положення, за яким на заході від дулібів перебувало *руське плем'я хорватів*. Голові джерела такої локації – звістки Костянтина Порфірородного про Білу Хорватію. Згадки Повісті (Нестора), що до руських народів зараховують і хорватів, вчений піддає критиці. Він визначає згадку літопису щодо зазначеного племені як ймовірну інтерполяцію. Підтвердження вбачається в констатації, що згадувані племена перебували у *мирі*, що не пов'язується з хорватами. На

думку автора, хорвати могли бути додані до нарахованих *мирних* племен як приписка *пізнішого редактора*, який почав з фрази про тих, які живуть у мирі, *робити повний каталог руських племен і між іншими дописав і хорватів*. Причина включення хорватів до руських племен вбачається у тому, що було знайдено згадку про хорватів у наступному викладі під 993-м роком. Звертається увагу на те, що ніде не конкретизовано, де розміщалися *ті хорвати*, відсутні певні вказівки на конкретне хорватське плем'я або територію на українському історичному просторі. Автор вказує на різні спроби у славістиці конкретизувати територію *тих хорватів*, проте висловлює скепсис щодо подібних намагань, вказуючи на відсутність певних основ для таких тверджень, оскільки джерела обмежені лише звісткою згадуваного Костянтина. Інших звісток про народ, який називав себе хорватами на зазначеній території, і які б з впевненістю визначали хорватів, невідомо.

Грушевський критично ставиться до повідомлення Костянтина щодо хорватів, вказуючи на нечіткість джерела, що створює більше труднощів, ніж прояснює питання. Наведені вченим аргументи ілюструють висловлене зауваження: Костянтин вказує, що полудневі хорвати вийшли з Білої Хорватії, але розміщує їх між Баварією і Угорщиною, в сусідній Німеччині. В цьому дослідник вбачає вірогідність уявлення про полабських сербів, помилково ідентифікованих з південними сербами. Стосовно хорватів, то дослідник вказує на інші джерела, які розміщують це плем'я між Лабою і Одрою. Узагальнюючи повідомлення про руських хорватів, Грушевський зауважує, що йдеться лише про припущення Костянтина щодо їх можливого розміщення. Проте звістки візантійського автора не дають точного уявлення про локацію, окреслюють досить різноманітні простори, зауважує його критик. Так, вказується про напад печенігів на білих хорватів, у зв'язку з чим виникає припущення про Білу Хорватію. Якщо йти за цією згадкою, то її територія, згідно таких припущень, *тягнулася по карпатському підгір'ю від басейна Лаби над верхній Дністер (або як приймають інші – на полудневім згір'ю Карпат), в теперішній північній Угорщині*. Окреслена територія створює парадоксальну ситуацію, резо-

нує дослідник: *Та з того виходить таке диво, що на сім просторі сиділи поруч себе три однойменні народи, які належали до трьох осібних груп – чеської, польської та руської...* Якщо додати в цей склад ще згаданих південних мігрантів, іронізує він, *будемо мати якийсь містичний хорватський мікрокосм, до котрого входили народи всяких можливих слов'янських галузей.* Грушевський критично сприймає твердження хорватського вченого Франьо Рачкого, який попри всю критичність оцінки попередніх праць, не уникнув прийняти твердження Шафарика про Велику Хорватію, яка охоплює зазначену велику територію, і що підтримує також Нідерле.

Грушевський пов'язує визначення території північної, Білої Хорватії, у Костянтина та інших авторів, з моделлю назви Карпат. Цікаво, що вчений припускає можливість якогось реального зв'язку назви Карпат із назвами хорватів. Але таке припущення може мати двояке значення. Перше – можливість про існування в прикарпатських краях географічної назви «Хорватія» як пам'ять про колишніх південних хорватів, які перебували тут до міграції на південь. Тому хорватами називалися з боку сусідніх народів різноплемінні народи, що перебували на цій території. Тому, зауважує дослідник, ця назва не мала б етнографічного значення.

Розглядаючи надалі різні варіанти локації так званих білих хорватів, дослідник вказує на головну проблему: недостатня чіткість джерел, які б вказували на конкретний народ. Обмеженість джерел не дає підстав для визначення положення хорватів, тому автор вважає це питання відкритим.

Проблема білих хорватів у Михайла Грушевського відображає загальну проблему джерельної бази, що залишається проблемою і сучасної науки.

Список основних джерел та літератури:

1. Грушевський М. Історія України-Руси. – Т. 1. До початку XI віка / М. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1991.
2. Константин Багрянородный. Об управлении империей. – Москва : Наука, 1991.
3. Літопис Руський. – К. : Дніпро, 1989.

4. Етногенеза хорватів і Україна. Матеріали міжнародної конференції. – Дрогобич, 2013.
5. Margetić Lujo. «Dolazak Hrvata». – Split : Knjževni krug, 2001.
6. Paščenko, Jevgenij. Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine. – Zagreb : Meditor, 1999.